

Swindrecht Were

Heerjansdam

Hendrik Ido Ambacht

Zwijndrecht

Uitgave van:
Historisch Genootschap Hendrik Ido Ambacht en Historische Vereniging Zwijndrecht
Jaargang 25 nr. 2, november 2011

Een kijkje in de 'studio' van radio BORO.

De hele familie werkte mee. Hier Giel met zijn zoon Wouter.

Inhoud

Voorwoord	2
Hendrik-Ido-Ambacht tijdens de Eerste Wereldoorlog Alexandre v.d. Berg	3
De Zwijndrechtse proeftuin Kees Popijus	10
Piratenzenders Joke van der Straaten	17
Verloren gewaad hek van Meerdervoort teruggevonden W.L. Punt en Mark van Mens	21
Colofon	28

Verantwoording omslagfoto's en -illustraties

Vooromslag

Een foto van de Dorpsstraat genomen tussen 1910 en 1914. Bron: Fotoarchief Historisch Genootschap.

Voorwoord

Geachte lezer, voor u ligt de tweede uitgave van de vernieuwde Swindregt Were. Dankzij de bijdrage van diverse auteurs is het weer een periodiek met een gevarieerd aanbod geworden. U krijgt een kijk op Hendrik-Ido-Ambacht ten tijde van de Eerste Wereldoorlog. Een periode die vaak in de schaduw staat van de Tweede Wereldoorlog en daardoor minder bekend is. De oorlog liet echter ook in deze regio zijn sporen na. Eveneens door velen vergeten is de Zwijndrechtse proeftuin. De naam roept vage herinneren op. Er is nu een overzicht van de beginperiode, zeg maar de start, en het verloop van de tuin na de beëindiging als proeftuin.

Dit artikel kwam mede tot stand dankzij de medewerking van de laatste beheerder van de proeftuin, de heer D. Riezebos. Ook kon men putten uit een mondeling verslag van de vrouw van deze beheerder. In de tachtiger jaren van de vorige eeuw waren er heuse piraten in Hendrik-Ido-Ambacht. Etherpiraten wel te verstaan. De auteur neemt u mee in deze wereld en

gunt u een blik in het reilen en zeilen van één van hen. Weliswaar zonder de bijbehorende muziek, maar dat laten wij aan de verbeelding van de lezer over. Soms kan het raar lopen. Onafhankelijk van elkaar doen twee personen onderzoek naar de toegangspoort, het hek, van de buitenplaats Meerdervoort. Uiteindelijk lukt het om het hek terug te vinden en te reconstrueren wanneer en door wie het hek zijn uiteindelijke bestemming kreeg.

Door de veelzijdigheid van de artikelen biedt het periodiek voor elk wat wils, met veel wetenswaardigheden. En het is de auteurs wederom gelukt om een stukje streekgeschiedenis vast te leggen. We hopen dan ook dat dit anderen er toe zal aanzetten om eveneens onderzoek te verrichten en de resultaten van dit onderzoek in Swindregt Were te publiceren.

Wij wensen u veel leesplezier.

Namens de redactie,

Kees Popijus

HENDRIK-IDO-AMBACHT

TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

Alexandre v.d. Berg

Een foto van de Dorpsstraat genomen tussen 1910 en 1914. Bron: Fotoarchief Historisch Genootschap.

Inleiding

Wie heeft er niet gehoord over de Eerste Wereldoorlog? Toch is alleen de loopgravenoorlog in België en Frankrijk echt bekend. De voormalige slagvelden daar worden jaarlijks nog door duizenden mensen bezocht. Wat er eigenlijk tijdens deze oorlog in de rest van de wereld gebeurde is veel minder bekend. Een groot deel van de gebeurtenissen in de Eerste Wereldoorlog is door de Tweede Wereldoorlog grotendeels uit ons collectieve geheugen gewist. Dat komt ook omdat er bijna geen ooggetuigen meer leven.

Dat Nederland neutraal was weten velen nog wel, maar waarom en wat er verder in Nederland gebeurde is allang vergeten. Dit artikel zal, zonder volledig te willen zijn, een beeld schetsen van het leven in Hendrik-Ido-Ambacht tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hiervoor zal echter eerst een uitstap gemaakt moeten worden naar de aanleiding van de oorlog. Hieronder

zal eerst kort worden uitgelegd waar en waarom de oorlog uitbrak.

De "Groote Oorlog"

Op 28 juli 1914 verklaarde de toenmalige dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije haar buurland Servië de oorlog. Deze oorlogsverklaring was het gevolg van de moord die een maand eerder in Sarajevo gepleegd was op aartshertog Frans Ferdinand, de troonopvolger van Oostenrijk-Hongarije, en zijn vrouw. De moord was gepleegd door een Bosnisch-Servier en ondersteund door de Servische organisatie 'De Zwarte Hand'. De troonopvolger bracht namelijk op een beladen Servische feestdag een bezoek aan het door Oostenrijk-Hongarije bezette Bosnië-Herzegovina. Een gebied dat ook door Servië werd geclaimd. Na de oorlogsverklaring van Oostenrijk-Hongarije ontstond een sneeuwbaaleffect en binnen een week was bijna

heel Europa met elkaar in oorlog. De oorzaak hiervan lag bij de talloze politieke spanningen die tussen vele Europese landen speelden. Nederland bleef neutraal. Ons land lag simpelweg niet in de route. Onze zuiderburen waren minder fortuinlijk. Duitsland viel Frankrijk aan vanuit België, dat in eerste instantie ook neutraal was. Later in dit artikel wordt duidelijk wat deze aanval voor gevolgen had voor Nederland in het algemeen en Hendrik-Ido-Ambacht in het bijzonder.

Hendrik-Ido-Ambacht rond 1914

Hendrik-Ido-Ambacht was in 1914 nog een echte platelandsgemeente. Hoewel een deel van de meer dan 4500 inwoners zijn brood in de industrie verdiende, was het agrarische karakter nog duidelijk zichtbaar. Toch was er al wel veel veranderd. De vlasserijen en de steenbakkerijen die 50 jaar eerder voor grote werkgelegenheid hadden gezorgd waren bijna verdwenen. Daarvoor in de plaats waren de tuinbouw en de industrieën aan de Veersedijk zoals de scheepssloperijen en de scheepswerven gekomen.

De volksgezondheid was in vergelijking met 1860 enorm verbeterd. Niet in de laatste plaats kwam dit door de industrialisatie, die het werk lichter en schoner had gemaakt. Maar ook door wetgeving en aansluiting op het waterleidingnet, al kreeg het dorp pas in 1911 haar eigen waterleidingbedrijf.

Dankzij de woningwet van 1901 was ook de woningbouw verbeterd, al was het maar omdat men nu om een woning te bouwen een vergunning nodig had. Daarnaast stelde de wet eisen aan de bouw en inrichting

van woningen, wat de leefbaarheid enorm vergrootte. Ook maakte men in 1914 de eerste plannen voor het aanleggen van een elektriciteitsnetwerk.

Belgische vluchtelingen

Op 4 augustus 1914 valt Duitsland zonder waarschuwing België binnen om zo door te trekken naar Frankrijk. Vanaf die dag beginnen de eerste vluchtelingen uit België de Nederlandse grens over te trekken. In eerste instantie zijn dat er nog niet zo veel, maar dat veranderde nadat het Duitse leger in oktober 1914 Antwerpen aanviel. In de eerste dagen van oktober 1914 kwamen er dagelijks bij Roosendaal meer dan 2000 vluchtelingen de grens over. Ze kwamen te voet, per trein of per boot en vele duizenden kwamen al snel in Dordrecht terecht. Vooral de vluchtelingen die per boot of per trein zijn aangekomen probeerden in Dordrecht een goed heenkomen te zoeken. Al snel kon Dordrecht het grote aantal vluchtelingen niet meer aan. Om de druk te verlichten werden in de dorpen in de omgeving ook vluchtelingenkampen ingericht.

Op 10 oktober 1914 werd ook in Hendrik-Ido-Ambacht een vluchtelingenkamp ingericht. Volgens het gemeentebestuur was de komst van de vluchtelingen onverwacht, maar er werd nog dezelfde dag op het terrein van de "Hollandsche Maatschappij tot het maken van werken in gewapend beton" gelegen aan de Veerweg aan de voet van de watertoren een vluchtelingenkamp ingericht. Onderleiding van het gemeentebestuur en door de inzet van de Groenekruisvereniging, de gemeente Geneesheer en vele particulieren ontstond al snel een "naar omstandigheden" vrij goede huisvesting. Ook burgemeester De Milly van Heiden Reinestein was zeer betrokken. Hiervan getuigden vooral twee foto's van niet bij name genoemde Belgische vluchtelingen in het familiealbum.

De 150 vluchtelingen werden met grote gastvrijheid en hulpvaardigheid door de bevolking opgevangen.

Groepsfoto van Belgische vluchtelingen genomen voor hun onderkomen aan de Veerweg. Deze foto is afkomstig uit het fotoalbum van burgemeester P.A.G. de Milly van Heiden Reinestein. Bron: Drents archief.

Men had duidelijk medelijden met de getroffen zuiderburen. Tientallen dorpsgenoten stelden dekens, kleding of levensmiddelen beschikbaar.

Dit medelijden beperkte zich niet tot Hendrik-Ido-Ambacht. Overal in Nederland waar Belgische vluchtelingen werden opgevangen, ontstonden lokale comités om hen te helpen. Dit medelijden was ook ingegeven door een grote verontwaardiging over de onaangekondigde Duitse inval in België.

Toch was de opvang bedoeld als tijdelijk. Toen op 10 oktober 1914 Antwerpen viel, rukte het Duitse leger op naar de Frans-Belgische grens. Daardoor keerde de rust rond Antwerpen weer terug en konden eind oktober de eerste vluchtelingen weer terug naar huis.

H. IDO-AMBACHT. Boetsperingspijl E. de Weyer

Uly. S. de Weyer

Foto van de loods aan de Veerweg waarin de Belgische vluchtelingen gehuisvest waren.

Bron: Fotoarchief Historisch Genootschap.

Het terugkeren ging echter niet zo snel als gehoopt.

Op 3 november 1914 waren er nog 132 vluchtelingen over, pas 12 waren er vertrokken. Velen waren bang voor bombardementen of hongersnood en durfden daarom niet terug. Een aantal kon niet terug omdat ze anders opgepakt zouden worden door de Duitse bezetter. Dit waren vooral dienstplichtigen.

Omdat men vond dat het gevaar grotendeels was geweken en het voor veel vluchtelingen tijd werd om weer terug naar huis te gaan, besloot het gemeentebestuur om na 2 november 1914 geen warme maaltijden meer te verstrekken.

Op het eind van 1914 waren er nog 32 vluchtelingen over. In Hendrik-Ido-Ambacht waren dan in 1914, 151 vluchtelingen opgevangen. De meeste waren afkomstig uit Antwerpen en de dorpen daar omheen. De dankbaarheid van de vluchtelingen was groot. Velen stuurden een brief naar het gemeentebestuur om daarin hun dankbaarheid te tonen. In één brief werd zelfs "duizendmaal" bedankt voor de gastvrijheid die genoten was in "een waarlijk paradijs van rust en vrede".

Het vluchtelingenkamp in Hendrik-Ido-Ambacht bleef bestaan voor de vluchtelingen die niet terug konden.

Belgisch Vluchtelingenkamp

Hendrik-Ido-Ambacht.
(Holland).

den

19

Van het bestuur.
Wij kunnen niet nalaten alvorens te vertrekken, om een dank en erkentelijkheid uit te drukken om de goede gastvrijheid die wij genoten hebben, en voor de milddadige gevoelens die ik voor ons heeft gehad. Wij hadden hier een waarlijk paradijs van rust en vrede.

Ganz duizendmaal dank aan het bestuur des Belgisch Vluchtelingenkamp.

De Families.
Springael- Van de Weyer en de zusters Vervoort

Dankbrief van de families Springael-Van de Weyer en Vervoort op briefpapier van het vluchtelingenkamp.

Foto auteur.

Het aantal vluchtelingen daalde tot 23 eind 1915, maar was eind 1917 weer gestegen tot 34. Na 1917 kwamen er nauwelijks vluchtelingen Nederland meer binnen, want België werd door de Duitsers afgegrensd met een hek dat onder 2000 volt stroom stond. Het vluchtelingenkamp als locatie was toen al opgeheven. De meeste Belgen hadden een plek gevonden bij particulieren. De overgebleven vluchtelingen werden ook niet meer zo goed ondersteund als in 1914. Van veel vluchtelingen werd verwacht dat zij een baan zochten om in hun onderhoud te voorzien. Dit lag wel gevoelig, want er waren ook veel Nederlandse werklozen. In Hendrik-Ido-Ambacht deed zich wel een heel speciaal geval voor. Op de gemeentesecretarie was in 1916 de heer A. Frouillard, een Belg, werkzaam. Hij was tijdelijk daar tewerkgesteld en maakte zich vanwege de hoge werkdruk die door de oorlog was ontstaan zeer nuttig. In de gemeenteraad werden echter vragen gesteld of het wel kon dat iemand met een Belgische Nationaliteit werkzaam is op het gemeentehuis. Dit naar aanleiding van zijn vraag voor een opslag van 2 gulden per week, bovenop zijn salaris van 3 gulden per week. De burgemeester vond het echter wel kunnen. Hij was immers tijdelijk te werkgesteld en kon altijd weer

ontslagen worden. De burgemeester verwachtte dat hij als de oorlog was afgelopen wel weer zou terug keren naar België. Of dit ook gebeurd is, is niet duidelijk, maar wel waarschijnlijk, want na dit ene bericht is verder niets meer van hem vernomen.

De eerste wereldoorlog bracht naast ellende ook technische ontwikkelingen met zich mee. Eén daarvan was het vliegtuig. De Europese legers begonnen in de aanloop naar de eerste wereldoorlog steeds meer belangstelling te krijgen voor het vliegtuig als wapen. Na 1911 ging de ontwikkeling van het vliegtuig dan ook razendsnel. Nederland kon dan ook niet achterblijven en in 1913 werd de Luchtvaartafdeling, de voorloper van de Koninklijke Luchtmacht, opgericht. De luchtvaartafdeling werd gevestigd te Soesterberg en beschikte toen over 4 vliegtuigen en enkele vliegtuigen. Drie hiervan waren van het Franse merk Farman en werden LA 1 t/m 3 genummerd. Op 6 maart 1916 maakte Hendrik-Ido-Ambacht voor het eerst kennis met een vliegtuig. Die morgen waren vanaf Soesterberg enkele vliegtuigen vertrokken voor een verkenningsvlucht. De meeste vloegen volgens de "Dordrechtse Courant" op grote hoogte voorbij.

Noodlandingen

Alleen de LA 3 kreeg motorproblemen. Dit vliegtuig met aan boord vlieger van het eerste uur Luitenant Versteegh en waarnemer Kapitein Hardenberg, moest een noodlanding maken in Hendrik-Ido-Ambacht. In de buurt van de noodlandingsplaats bleken twee met verlof zijnde militairen aanwezig te zijn, die meteen aan het werk werden gezet om de motor te repareren. Omdat dit niet lukte, vertrok één van de inzittenden per auto naar Den Haag om een nieuwe motor op te halen. Pas om half 5 in de middag was de nieuwe motor geplaatst en kon het vliegtuig weer opstijgen. Toch was de reparatie niet helemaal gelukt want onderweg moest het vliegtuig nog een noodlanding maken in de buurt van Utrecht, voordat het uiteindelijk weer in Soesterberg aankwam.

Een vliegtuig zien overvliegen was in die jaren zeldzaam en een belevenis. Dat een vliegtuig een nood-

Foto van het vliegtuig van het merk Farman met nummer LA 2 die identiek was aan de LA 3. Bron: Archief L. Kuiper.

Foto van de LVG C VI na de noodlanding. Deze foto is afkomstig uit het toen populaire tijdschrift "De Prins".

Bron: Archief D. van Namen.

landing maakt was toen nog veel zeldzamer. Toch gebeurde het in Hendrik-Ido-Ambacht nog een tweede keer tijdens de eerste wereldoorlog.

Op 22 oktober 1918 cirkelde er in de morgen rond 9 uur een tijdje een vliegtuig boven Dordrecht. Het probeerde te landen, maar omdat dat niet lukte vloog het verder. Rond 10 uur probeerde de vlieger het nogmaals en nu in Hendrik-Ido-Ambacht.

Daar begon het aan de landing, maar omdat het vliegtuig een te hoge snelheid had en het weiland te klein was om te landen, sloeg het over de kop en vloog de vlieger uit de cockpit. De piloot kwam onder het vliegtuig terecht en raakte hierdoor gewond aan zijn rechterknie.

De plaatselijke veldwachter en ook de burgemeester waren snel ter plaatse en de vlieger werd snel onderzocht door de burgemeester. De sergeant vertelde hem dat hij leerlingvlieger was bij het Armeefluggpark IV en op 22 oktober de opdracht had gekregen om samen met nog enkele andere vliegtuigen de op een vliegveld bij Gent nog aanwezige vliegtuigen naar Antwerpen te evacueren. Duitsland was de Eerste Wereldoorlog aan het verliezen. Er waren daarom ook te weinig vliegtuigen voor deze vlucht, zodat men genoodzaakt was ook leerlingvliegtuigen in te zetten. Vanwege de dichte mist was sergeant Braun echter de weg kwijt geraakt en in plaats van bij Antwerpen te landen, was hij deze stad finaal voorbij gevlogen. Hij was al ver boven Nederlands grondgebied toen hij bemerkte dat hij verkeerd zat, hij had zelf echter nog steeds het idee vlakbij Antwerpen te zijn. In oostelijke richting koersend had hij Dordrecht voor Antwerpen aangezien en heeft hij bij Hendrik-Ido-Ambacht vlakbij de Krommeweg geprobeerd zijn toestel aan de grond te zetten. Het vliegtuig, een LVG C VI, zelf was maar licht beschadigd en kon dus met enige simpele reparaties weer vliegklaar gemaakt worden.

De burgemeester had ondertussen de garnizoenscommandant van Dordrecht getelefoneerd, die direct daarna een paar man stuurde om het vliegtuig te bewaken. De garnizoenscommandant zelf verwittigde

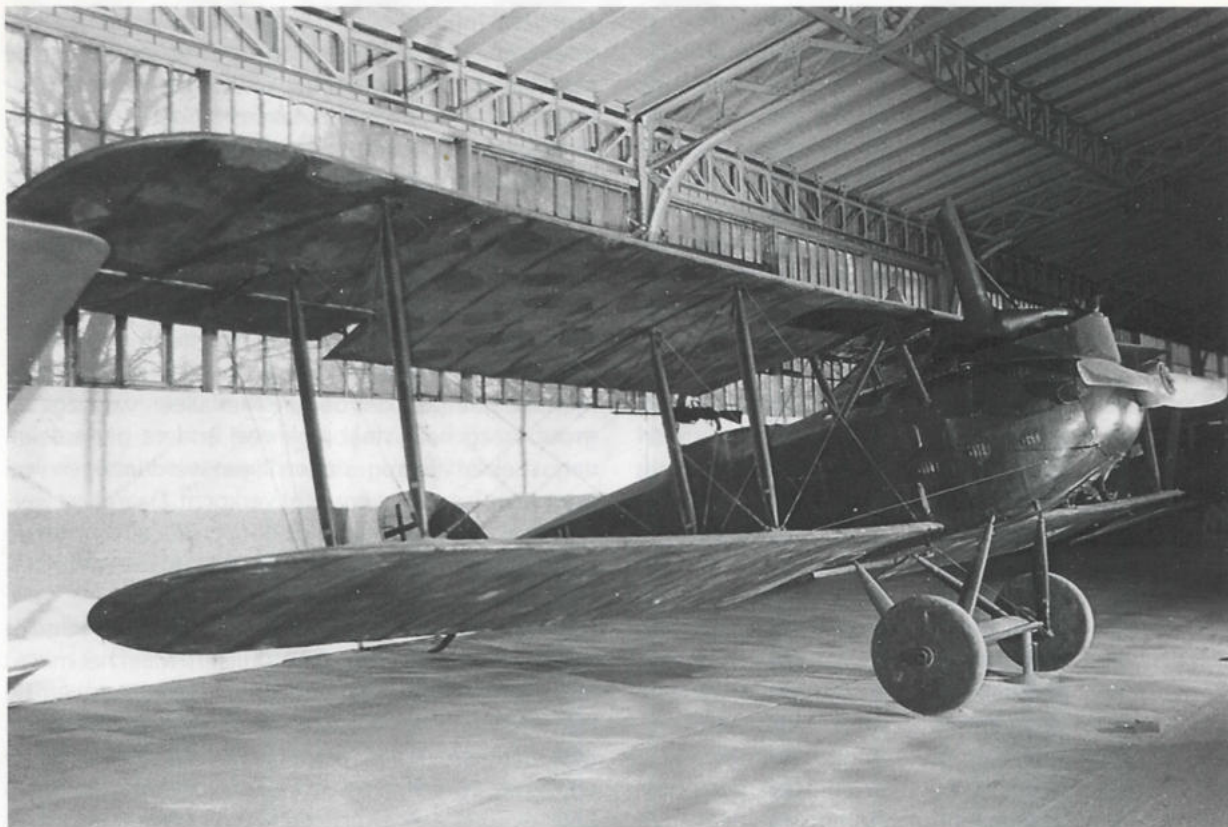

Foto van de LVG C VI zoals deze opgesteld staat in het Koninklijk Legermuseum in Brussel. Dit exemplaar is identiek aan het vliegtuig dat in H-I-Ambacht een noodlanding maakte. Bron: Archief L. Kuiper.

direct daarop de Luchtvaart Afdeling te Soesterberg, die de dag daarop het vliegtuig heeft gedemonteerd en in beslag genomen. Het vliegtuig is toen waarschijnlijk vrij snel weer gerepareerd en heeft als L803 nog tot 1925 in Nederlandse dienst gevlogen.

Sergeant Braun werd nog op 22 oktober overgebracht naar het interneringskamp voor Duitse militairen in Bergen (N.H.). Lang heeft hij daar niet gezeten, want op 11 november 1918 tekende Duitsland de wapenstilstand.

Dagelijks leven en Economie

Er zijn weinig bronnen die rechtstreeks het dagelijks leven in Hendrik-Ido-Ambacht tijdens de Eerste Wereldoorlog laten zien, maar uit de notulen van de raadsvergaderingen en enkele brieven gestuurd aan het gemeentebestuur is wel een beeld te schetsen. In eerste instantie merkte men weinig van de oorlog. Nederland was neutraal. Vanaf 1 augustus 1914 zorgde de mobilisatie er voor dat veel mannen onder de wapenen moesten. Hierdoor kregen veel bedrijven en organisaties personele problemen.

Ook mannenkoor Internos kwam in de problemen. Vanwege de mobilisatie moesten zij zo veel leden missen, dat zij aan het gemeentebestuur het verzoek deed voor

vrijstelling voor de huur van het repetitielokaal. Omdat zij dit verzoek pas in februari 1915 deed is er enige tegenstand in de gemeenteraad tegen dit verzoek.

De mobilisatie bracht nog een ander probleem met zich mee. Omdat velen zich zorgen maakten, werden er massaal levensmiddelen gehamsterd en ook gingen men het zilvergeld wat men had oppotten. De prijzen van levensmiddelen schoten omhoog en er kwam een tekort aan betaalmiddelen. Juist het tekort aan betaalmiddelen was ontstaan door een bankrun, omdat veel mensen hun spaartegoeden gingen opnemen. Gelukkig keerde al vrij snel het vertrouwen weer terug en zeker de Boerenleenbank in Zwijndrecht - die ook Hendrik-Ido-Ambacht bediende - deed tijdens de oorlog goede zaken.

De komst van bijna een miljoen Belgen maakte de zorgen er in Nederland echter niet minder om. Nederland beleefde een sober najaar waarin zelfs de verjaardag van Koningin Wilhelmina op 31 augustus niet gevierd werd. Wel bezocht de koningin op 23 oktober 1914 Hendrik-Ido-Ambacht.

Overal ontstonden hulpcomités die niet alleen de Belgische vluchtelingen hielpen, maar die ook armen en gezinnen van gemobiliseerde militairen te hulp

schoten. In Hendrik-Ido-Ambacht ontstond naast het plaatselijk Steuncomité van het Burgerlijk Armbestuur ook de vereniging Hulp in Nood. Uit deze vereniging werd in 1915 de Vereeniging tot verbetering der Volkshuisvesting "Algemeen Belang" opgericht. Deze begon in 1915 direct met de eerste plannen voor volkshuisvesting. Hoewel er enorme schaarste was aan bouwmaterialen lukte het de vereniging toch om in 1917 een rij van 24 arbeiderswoningen te bouwen aan de Veerweg. De eerste sociale woningbouw van Hendrik-Ido-Ambacht was een feit.

Ondertussen begon de Nederlandse neutraliteit een probleem op de te leveren. Eerst werden de eerste levensbehoeften steeds duurder, zodat men regelmatig de lonen moest verhogen. Ook steeg de werkloosheid. Doordat er niets meer werd uitgevoerd, stagneerde de productie van veel bedrijven. In 1917 sloot de laatste steenbakkerij zijn deuren, niet alleen vanwege de oorlog en de mobilisatie. De vraag naar de IJsselsteen was vanwege de invoering van de Woningwet in 1901 langzaam verdwenen, vooral omdat de steen te klein was voor de in de wet gestelde maten voor diktes van tussenmuren en buitenmuren met spouw. In 1916 moest scheepswerf Jonker en Stans personeel ontslaan, wat het gemeentebestuur de nodige zorgen baarde.

Doordat er ook steeds minder werd ingevoerd, werden zaken als levensmiddelen steeds schaarser. Als eerste kwamen de gezinnen van gemobiliseerden in de problemen. Al in de winter van 1915 moesten zij extra ondersteund worden.

Ook de landbouwers hadden het moeilijk. Grondstoffen zoals voer voor de dieren werden steeds duurder. Daarom werden vooral op melk grote verliezen geleden, juist omdat er een maximumprijs was ingesteld waarvoor de melk aan de fabriek moest worden verkocht. Ook moesten door de schaarste aan voer steeds meer dieren verkocht worden. De paardenfokkerij daarentegen deed goede zaken. Er bestond gedurende de hele oorlog een toenemende vraag naar paarden. Ook de tuinderijen deden goede zaken. Vooral in Duitsland was na 1915 veel vraag naar groenten en fruit. Dit deed de tuinbouw groeien. Deze groei zette zich door tot ver na de eerste wereldoorlog.

Langzaam maar zeker werden echter alle goederen die ingevoerd moesten worden steeds schaarser. Duitsland startte een duikbootoorlog op zee, waardoor de aanvoer van levensmiddelen en andere essentiële goederen steeds moeilijker werd.

In het najaar van 1916 werden levensmiddelen zo schaars dat de distributiewet in werking trad. Deze wet maakte het mogelijk om schaarse goederen zo goed en zo eerlijk mogelijk te verdelen. Ook in Hen-

drik-Ido-Ambacht begon men met de distributie van goederen. Hiervoor werd de begane grond van de leegstaande burgemeesterswoning aan de Kerkstraat in gebruik genomen. Alle levensmiddelen waren ondertussen op de bon, maar werden vanuit het pand aan de Kerkstraat zo eerlijk mogelijk verdeeld. In 1917 was er zelfs een tekort aan melk en meel en moest de gemeente vanwege het gebrek aan kolen brandhout kopen voor de burgers.

Toch waren er die aan deze schaarste goed verdien- den. In Ambacht waren het vooral de scheepssloperijen die goede zaken deden. Niet alleen vanwege de grote vraag naar staal, ook veel andere onderdelen van schepen die opgeslagen lagen werden tegen veel hogere prijzen dan verwacht verkocht. Daarnaast werden veel oorlogsschepen gesloopt, niet alleen van de Nederlandse Marine ook andere Europese Marines, zoals de Britse lieten veel schepen slopen.

Uiteindelijk brak het jaar 1918 aan. In dit jaar volgden de laatste offensieven van de Duitsers. Maar het mocht niet meer baten. De offensieven liepen vast en de bondgenoten van de Duitsers gaven zich uiteindelijk over. In november 1918 brak in Duitsland de revolutie uit, keizer Wilhelm vluchtte naar Nederland en vroeg politiek asiel aan. Duitsland was verslagen en op 11 november 1918 werd de wapenstilstand getekend.

Nasleep

Nadat de wapenstilstand was getekend was de oorlog wel over, maar de gevolgen nog niet. Er was de eerste maanden nog een schaarste aan alle levensmiddelen en velen waren verzwakt, al was het in Nederland niet zo erg als in de landen waar de oorlog had gewoed of die hadden meegedaan aan de oorlog. In al die landen kwamen miljoenen hongerige, zieke en verzwakte mannen terug naar huis. Daardoor kreeg de Spaanse griep de kans om zich te verspreiden. Mogelijk ontstond de ziekte al voor 1918, maar doordat het verzwegen werd door de oorlogscensuur werd pas na de wapenstilstand duidelijk wat er aan de hand was. Ondertussen was er geen houden meer aan en stierven wereldwijd miljoenen mensen aan de Spaanse griep. Het bijzondere was dat deze griep vooral mensen tussen de 20 en 40 jaar trof. Waarschijnlijk lokte de ziekte een te sterke reactie van het immuunsysteem uit, iets wat ook de Mexicaanse griep recentelijk deed.

In Hendrik-Ido-Ambacht werd op 25 oktober 1918 voor het eerst melding gemaakt van de "Spaansche Griep". Toen meldde B.M. Wepster, hoofd van de 2e openbare school dat al 93 leerlingen getroffen waren door de "ziekte". Het gemeentebestuur besloot toen om alle scholen in de gemeente tot nader order te sluiten. Op 28 oktober meldde de voorzitter van zangvereniging "Euphonia", dat de zangrepetities worden

gestaakt vanwege het heersen van de Spaanse griep. In november kregen zieken en kinderen extra melk uitgedeeld en eind november werden de scholen weer opengesteld. Veel zieken waren toen weer beter en als bijkomend voordeel had men ook veel brandstof bespaard.

Daarna werd het weer stil, totdat eind januari doodgraver J. van den Berg een onkostenvergoeding kreeg van 34 gulden voor het inhuren van hulp en vervangers in de winter van 1918. Het bleek dat hij zoveel werk had gehad dat hij en zijn zoon het werk niet meer aankonden. Er waren zoveel begrafenissen en er moesten zo veel graven gedolven worden dat ze hulp hadden moeten inhuren. Uiteindelijk kregen

ze allebei zelf de griep, zodat gemeentewerkman W. Groenendijk met ingehuurd hulp hun werk moest voortzetten.

Vanaf januari 1919 begon het leven in Hendrik-Ido-Ambacht langzaam weer zijn gewone loop te krijgen. Levensmiddelen waren langzaam maar zeker weer gewoon te koop en langzaam begon de economie weer op te krabbelen.

De gemeente was wel veranderd. Van een agrarische gemeente in 1914, naar een gemeente waar in 1918 industrie steeds meer zijn invloed deed gelden. Elektriciteit had zijn intrede gedaan en de eerste sociale woningbouw was klaar. Hendrik-Ido-Ambacht had haar eerste schreden gezet in de 20^e eeuw, die haar voorgoed zou veranderen.

Bronnen en literatuur:

Bronnen:

Drents Archief, Archief 0185, Familiearchief De Milly (van Heiden Reinestein), inventarisnummer 1661.

Erfgoedcentrum DiEP, Archief 569, Collectie van kranten, inventarisnummers 206, 214 en 568.

Erfgoedcentrum DiEP, Archief 1036, gemeente H-I-Ambacht 1858 - 1985, inventarisnummers: 9,10, 63, 115, 116, 213,214, 215, 216, 217, 246, 247, 334, 1274, 2017, 4032, 4033 en 4034.

Fotoarchief Historisch Genootschap H-I-Ambacht

Archief L. Kuipers

Literatuur:

Alders, G.P. e.a. Hendrik Ido Ambacht 1332-1982. H-I-Ambacht, 1982.

Berg, A.L.J. van den en J. van der. Straaten-Ooms. Burgemeester Spoor. Een bijzondere burgemeester en zijn nalatenschap. H-I-Ambacht, 2009.

Berg, K. van de, R. Hezemans en E. Koolhaas. Van luchtvaartafdeling tot Koninklijke Luchtmacht. 75 jaar militaire luchtvaart in Nederland. Sassenheim, 1988.

Bruijn, T. de. Een vluchtelingenprobleem aan het begin van deze eeuw in: Kwartaal en Tekens 1986, nummer 4, 1-4.

Damsma, D en L. Noordegraaf. Scriptie over de economie van H-I-Ambacht in de 19e eeuw.

Jorissen, F. De twee steenplaatsen aan de Rietbaan in: Zwijndrechtse Wetenswaardigheden Deel I. Zwijndrecht, 1994.

Plaisier, P.J. Hendrik-Ido-Ambacht in oude ansichten. Zaltbommel, 1971.

Tideman, B.J. De geschiedenis van twee scheepssloperijen in Hendrik Ido Ambacht. Gorssel, 2002.

Internet:

Bogaard, A. van den. Belgische vluchtelingen in Dordrecht in: <http://www.wereldoorlog1418.nl/vluchtelingen/dordrecht.htm> d.d. 11-09-2011

Hoejenbos, L. Problemen bij Nederlandse gemeenten tijdens de Eerste Wereldoorlog in: <http://www.wereldoorlog1418.nl/nederlandse-gemeenten/index.html> d.d. 11-09-2011

Kraaijestein, M. Nederland in de Eerste Wereldoorlog. Lokale noden en lokaal beleid in Nederland 1914-1918 in: <http://www.wereldoorlog1418.nl/lokale-noden/index.html> d.d. 11-09-2011

Meurs, W.C. van. Rantsoenering en distributie ten tijde van de Eerste Wereldoorlog - De levensmiddelenpolitiek van de Nederlandse regering in crisistijd in: <http://www.wereldoorlog1418.nl/distributie-rantsoenering/index.html> d.d. 11-09-2011

<http://www.geschiedenisvanzuidholland.nl/geschiedenis/verhalen/collectie/325/vluchtelingen-per-boot-1914> d.d. 21-08-2011

http://nl.wikipedia.org/wiki/Duitse_opmars_door_Belgi%C3%AB_tijdens_de_Eerste_Wereldoorlog d.d. 11-09-2011

http://nl.wikipedia.org/wiki/Eerste_Wereldoorlog d.d. 11-09-2011

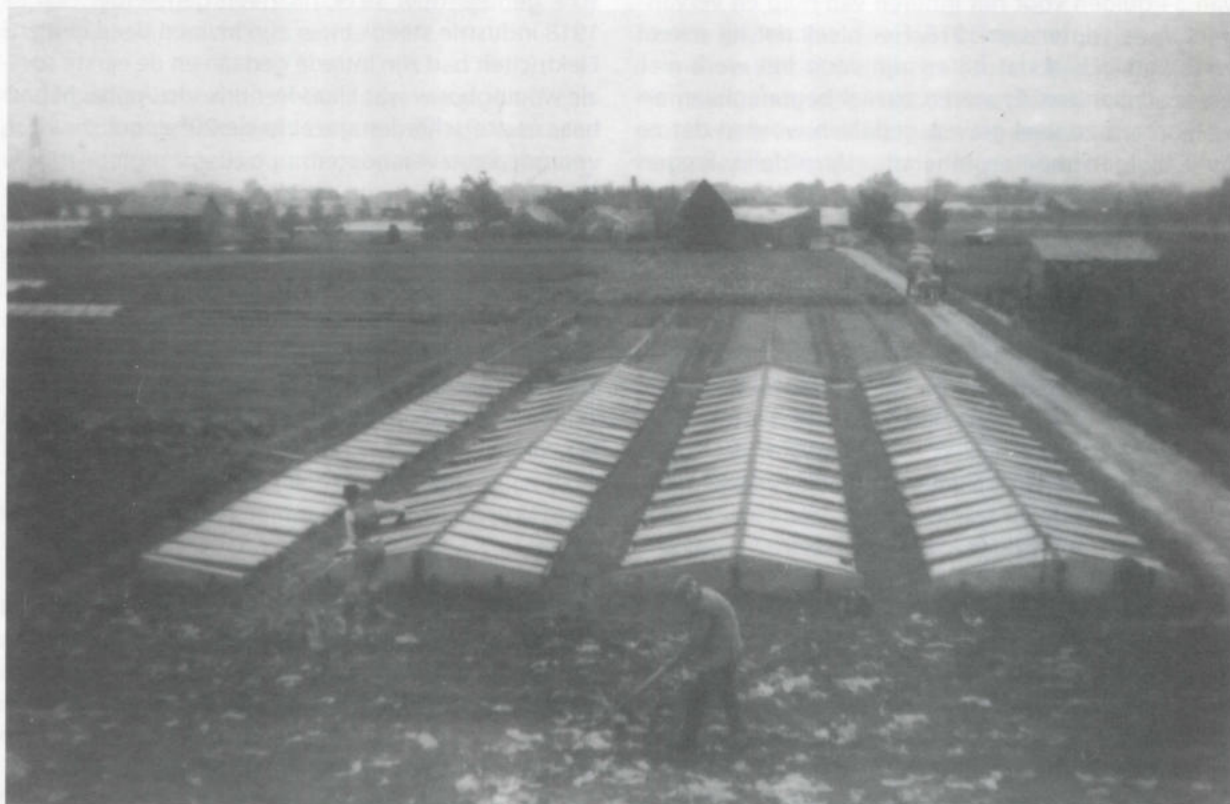
http://nl.wikipedia.org/wiki/Spaanse_griep d.d. 11-09-2011

DE ZWIJNDRECHTSE PROEFTUIN

Kees Popijus

"Velen, zelfs onder hen welke in hun eigen woonplaats een 'proeftuin' hebben weten van zulk een tuin nauwelijks meer dan den naam". Aldus een citaat.

De schrijver tracht hieronder meer duidelijkheid in te geven.

Gezicht op de tuin vanuit het woonhuis.

De proeftuin is als vereniging opgericht op 22 februari 1909 onder de naam: "Proeftuin voor Zwijndrecht en omstreken". Het doel is de bevordering van de tuinbouw. Er worden 4 punten vermeld om dit doel te bereiken:

- 1^e het vervroegen van groenten en vruchten onder glas,
- 2^e het nemen van bemestingsproeven,
- 3^e het onderzoeken welke soorten van vruchtbomen in deze omgeving het best gedijen, en
- 4^e het verstrekken van zaden, stekken, enthout enz. aan de leden en donateurs.

Op 19 juni 1909 wordt koninklijke goedkeuring verkregen. Leden betalen minstens fl 0,50 per jaar en donateurs betalen fl 5,- per jaar. Bij de Boerenleenbank wordt een bedrag van fl 4000,- geleend. De gemeente

staat voor het bedrag borg. Op 2 maart 1910 wordt de schuldbekentenis met borgstelling getekend door: Burgemeester de Bruïne; W.J. v.d. Veen; A. van Namen Hzn.; P. Schellingerhout; C. van Epenhuysen en J. Stolk Lzn. Er is ook sprake van een rijkssubsidie onder voorwaarden dat direct met de bouw van kassen en ramen wordt overgegaan. Op 1 juni 1910 wordt de tuin officieel geopend. Er is een Raad van toezicht waarin zitting hebben: burgemeester De Bruïne, als voorzitter, notaris Reijnvaan, als secretaris, C.J. Los, T. van Noort en A. Los Pzn. Het bestuur wordt gevormd door: A. van Namen Hzn., voorzitter, P. Schellingerhout, secretaris-penningmeester, M. van Houwelingen, P. Stoop, Adr. v.d. Ven, C. de Wit en W. de Snoo. Als chef tuinman wordt benoemd J.W. Beun uit Loosduinen. Knecht wordt A. van Dalen.

In 1910 ontvangt de proeftuin in totaal fl1825,- subsidie. Hieraan wordt onder andere bijgedragen door de gemeenten Zwijndrecht, Dordrecht en Hendrik-Ido-Ambacht. De opbrengst is netto fl1460,-

Om aan de voorwaarden van het Rijk te voldoen wordt één druivenkas, één perzikkas en één warenhuis, in vier afdelingen, gebouwd. Daarnaast worden 400 één ruit broeiramen aangeschaft. Het eerste jaar is niet succesvol te noemen. Oorzaak: late aanvaarding van de grond en het gebruik van minder goede broeimest. Het volgende jaar zijn de resultaten al beter. Er worden met verschillende rassen proeven genomen. Er is sprake van een variëteitproef voor bonen, aardappelen en aardbeien.

In 1914 wordt besloten om een stookkas te bouwen. In de loop der tijd vinden zowel op bestuurlijk als op uitvoerend niveau wisselingen plaats. Ook de financiële steun is aan veranderingen onderhevig. Het aantal leden en donateurs wisselt sterk. De bezoekersaantallen stijgen in de beginperiode om later weer terug te lopen.

Op de ledenvergadering van 7 september 1927 wordt besloten de heer Dirk Riezebos per 1 oktober 1927 te benoemen tot chef-werkman. Het loon wordt gesteld op fl 25,- per week, met vrije inwoning in de woning op de tuin aanwezig. De benoeming is voor de periode tot 31 december 1928 en kan steeds met één kalenderjaar verlengd worden. Hij volgt de heer L. Plokhhaar op. De heer Riezebos is afkomstig uit Zoetermeer. Hij heeft in Naaldwijk de tuinbouwschool gevolgd en was volontair te Naaldwijk op een tuin. Hij solliciteerde bij de vereniging Proeftuin voor Zwijndrecht en Omstreken.

Links Henk Damsma, overige personen onbekend.

Als knecht is werkzaam de heer H. Damsma. Van zijn vader ontvangt de heer Riezebos een uitvoerige brief met gelukwensen en adviezen hoe te handelen. Voorafgaande aan zijn benoeming wordt hij in de gelegenheid gesteld om nader kennis te maken met de be-

Tuinknecht Dirk van Arkel.

stuursleden. Ook de proeftuin zelf en het daarbij behorende woonhuis kan hij vooraf bezichtigen onder leiding van de heer Van der Slikke. Het bestuur bestaat dan uit de volgende leden: L.B. van der Slikke, T. v.d. Ven, L. Los, J. Vlieg, Th. den Boer, C. Zoutewelle en C. Los Pzn..

De werktijden zijn in de zomermaanden van vijf uur 's ochtends tot acht uur 's avonds. Op de proeftuin wordt al snel de eindtijd terug gebracht naar zeven uur. Dit tot ongenoegen van de vele tuinders.

De proeftuin is niet te vergelijken met een tuin zoals de tuinders hadden. Er worden naast de gebruikelijke producten ook diverse soorten fruit geteeld. Er zijn diverse kassen waarin fruit geteeld wordt, waaronder druiven en perziken. Ook zijn er verschillende soorten fruitbomen. Aan het eind van de tuin bij de boomgaard staan diverse bijenkorven. Er is een kweekkas waar de jonge planten worden geteeld om daarna verkocht te worden aan de tuinders. Daarnaast is er een uitgebreide teelt van bloemen, waaronder tulpen en gladiolen. Door deze grote diversiteit is het mogelijk om alle aspecten van het tuinen te belichten en te onderzoeken. Tevens wordt naar nieuwe mogelijkheden van bemesting gekeken. Hoewel er al diverse tuinders waren die een verwarmde kas hadden, wordt ook hiermee geëxperimenteerd. Er wordt gebruik gemaakt van vele volontairs. Zij worden zo in de gelegenheid gesteld om ervaring op te doen om later als (zelfstandig) tuinder aan het werk te gaan. Hoewel het tuindersbedrijf een seizoensgebonden werk is, wordt op de proeftuin vier seizoenen doorgewerkt. In de wintermaanden wordt onder andere matten voor het afdekken van het platglas gevlochten. Ondanks dit alles blijkt het geen succes. Begin dertiger jaren, vooral door de dan heersende crisis, loopt de opbrengst terug. Ook de diverse subsidies van het Rijk en de provincie worden verlaagd. Het was de heer Riezebos aanvankelijk verboden om les te geven op

Zwijndrecht, 16 November 1936

Een en ander met
volledige teelt-
vergunning.
Bijvoeging zes
woorden goed:

Tvd Ven
w.n. v. h.
J. Vlieg

De Vereeniging Proeftuin voor Zwijndrecht en Omstreken besluit in haar vergadering gehouden in October negentien honderd zes en dertig de Proeftuin te liquideeren en op voorstel van haar Bestuur de tuin-inventaris met opstand van kassen, plat glas en vruchtboomen en verwarmingsinstallatie, gereedschappen en wat verder aanwezig moge zijn, over te doen aan den heer D. Riezebos, zooals het geheel aanwezig is (hem wel bekend) voor een bedrag door beide partijen overeengekomen en goedgevonden van f 4000.50, zegge Vier duizend Gulden en vijftig cent, waarvan de overdracht en betaling heden 16 November negentien honderd zes en dertig ten kantore der Boerenleenbank in tegenwoordigheid van ondergeteekenden heeft plaats gehad.

w.n. Voorheuten
Tvd Ven.

Secretaris
J. Vlieg.

de tuindersavondschool. Later, met het teruglopen van de opbrengst, gaat hij ook les geven. Ook schrijft hij artikelen in het blad "Groente en Fruit" en geeft hij lezingen aan de tuinders. Er wordt aan de tuindersavondschool al les gegeven door onder andere meester Labruyère. De lessen worden vooral in de winter gegeven als de knechten en tuinders weinig te doen hebben. Na afloop ontvangen de deelnemers een bewijs van deelname.

In 1935 wordt besloten de proeftuin op te heffen. Effectief wordt dit besloten op de ledenvergadering van 7 september 1936. Als reden wordt opgegeven de maatregelen der Regering. Per 31 december 1936 wordt de tuin gesloten en de arbeidsovereenkomst met de heer Riezebos beëindigd. In een vergadering gehouden in oktober 1936 wordt besloten de tuininventaris met opstand van kassen, platglas, vruchtbomen, verwarmingsinstallatie, gereedschap en wat

verder aanwezig moge zijn te verkopen aan de heer Riezebos. Op 16 november 1936 vindt de overdracht met de daarbij behorende teeltvergunning plaats. Er staan twee personen (Jan Stehouwer uit H.I. Ambacht en Arnoldus van der Ven) borg voor de aankoop. Hiermee komt een eind aan een begrip, maar het is niet het einde van de tuin.

Formeel betekent de overdracht ook het einde van de proeftuin. De nieuwe eigenaar, de heer Riezebos, zet de tuin voort. Niet als proeftuin maar als gewone tuin. De grond is geen eigendom maar wordt gepacht van mevrouw De Jonckhere. De pacht wordt betaald via een rentmeester. De bewoners van de bijbehorende woning zijn niet vrij om het huis te schilderen in de kleur naar hun eigen wens. Dit soms tot ongenoegen van de bewoners. De start is moeilijk. De knecht, de heer Damsma, kan blijven werken tegen een lager loon. Desondanks valt de opbrengst tegen en accep-

Dirk Riezebos en Petronella (Nel) Riezebos-van der Kruit.

Dirk Riezebos in de druivenkas.

Gezin Riezebos. Staand vlnr Dirk en Nel. Zittend vlnr: Gerrit, Johanna Christina (Annie) en Dirk (Dik).

Enkele volontairs in de kas.

Het middenstuk van de tuin met rechts de grote schuur en het privaat. Links kweekkasje met twee druivenserres.

Huberdina Magdalena (Dina) van der Kruit-Franchimont aan het druivenkrenten. Zij was getrouwd met Gerrit van der Kruit, de laatste eigenaar van de (proef)tuin.

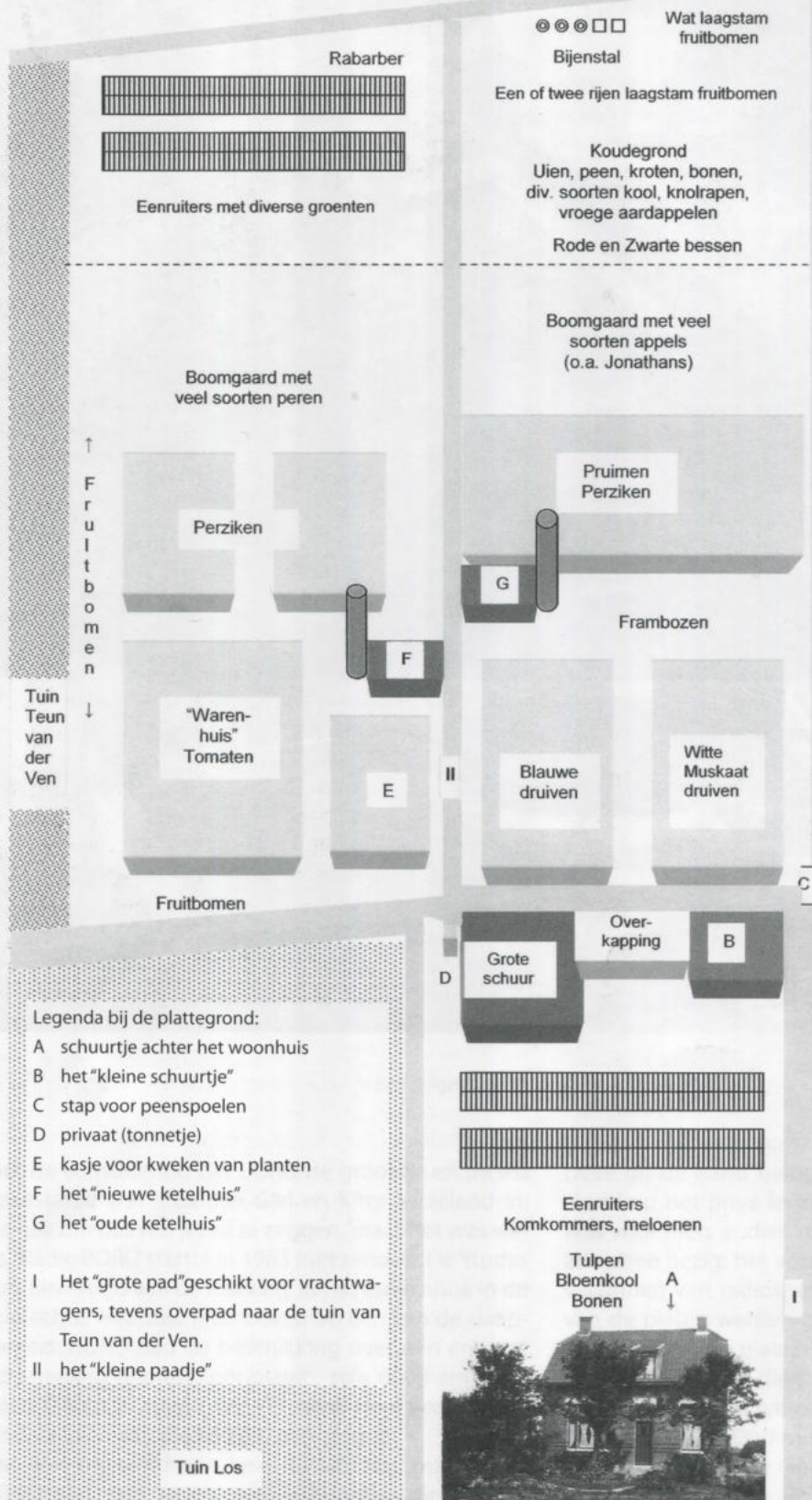
teert de heer Damsma, hierin gesteund door de familie Riezebos, elders een beter betaalde betrekking. In een later stadium werken ook Dirk van Arkel en zijn zoon Henk vele jaren op wat door de meeste inwoners nog steeds de proeftuin wordt genoemd.

Tijdens de oorlogsjaren, 1942, besluit D. Riezebos om de tuin over te dragen aan zijn zwager Gerrit van der Kruit. Dirk verhuist naar Oostvoorne en gaat daar werken voor de Rijkstuinbouw Voorlichtingsdienst. De heer Van der Kruit is tijdens de overname nog vrijgezel. Hij woonde en werkte in Wieringen. Hij verhuist met zijn ouders naar Zwijndrecht en zet daar de tuin voort.

In 1966 wordt de tuin onteigend voor de ontwikkeling van Walburg.

Met dank aan de heer G. Riezebos. Tevens is gebruik gemaakt van gegevens uit een gesprek met mevrouw Riezebos-van der Kruit. Daarnaast heeft de heer Henk van Arkel, vanuit zijn werk op de proeftuin, voor de nodige verbeteringen een bijdrage geleverd.

Foto's familiebezit Riezebos en Damsma.

Rotterdamseweg 139

Het woonhuis bij de proeftuin aan de Rotterdamseweg 139.

PIRATENZENDERS

Joke van der Straaten

Zendpiraten waren amateurzenders die zonder zendvergunning uitzendingen verzorgden. Meestal waren het plaatselijke zenders die verzoekplaatjes van luisteraars draaiden al of niet vergezeld door groeten aan bekenden en familieleden.

Hendrik-Ido-Ambacht kende wel een stuk of zes illegale radiostations: Carrousel, radio Ambacht, Tamara, Paradijs, Flame Star en BORO. Radio BORO, van Giel en Kitty v.d. Boor was wel de grootste en meest beluisterde en daarom hieronder een verhaal over deze zender.

Een kijkje in de 'studio' van radio BORO.

Met de constatering dat BORO de grootste en meest beluisterde was stemden Giel en Kitty aarzelend in. "te gek om dat van jezelf te zeggen, maar het was wel zo." Radio BORO startte in 1983 met zenden. De 'studio' was gevestigd aan de Reeweg, in het duivenhok in de tuin achter het huis, later boven op één van de slaapkamers. BORO had de beschikking over een enorme verzameling grammofoonplaten, zo'n 6000 en dat is geen tikfout er staat geen 0 teveel! Heel veel Nederlandstalig en van die lekkere meezingers.

Dat was uiteraard een hele investering, maar radio BORO had veel 'leden', sympathisanten die jaarlijks f15,00 contributie betaalden. Hieruit werden de plaatjes en zendapparatuur bekostigd.

Deze uit de hand gelopen hobby was van grote invloed op het privé leven van de familie v.d. Boor. Er was voor niets anders meer tijd, de hele week waren ze ermee bezig: het voorbereiden van de uitzending, verzinnen van radiospelletjes die tussen het draaien van de platen werden gedaan en natuurlijk het zoeken naar nieuwe plaatjes. Het was altijd een sport om plaatjes te hebben die een ander niet had. Om aan die plaatjes te komen werden hele reizen gemaakt zoals naar Brabant en Dedemsvaart, want de plaatjes die je daar had, had je hier niet.

Favoriet waren de platen van de 'the Sunstreams' uit Groesbeek. Met deze band hadden Kitty en Giel een

zeer goed contact, zo goed dat de band zelfs speciaal een nummer voor BORO maakte, de BORO wals. Hieronder de tekst:

De BORO wals

Iedere zondag van 10 tot 5
zet hij z'n zender weer aan
Hij draait zijn plaatjes voor jong en voor oud
Dat staat toch steeds bovenaan
Al die vele verzoekjes van u
Draait hij er steeds weer opnieuw
Hollandse plaatjes die hoor je het meest
En steeds komt het hier weer op neer

Refrein:

Jongens in Ambacht
Zeg hou je maar haaks
Daar in dat dorp aan de Noord
Draai toch je plaatjes dat doet ons zo goed
Zorg dat een ieder ze hoort
Jongens in Ambacht zeg hou je maar haaks
Draai steeds het Hollandse lied
Die plaatjes die horen wij allen zo graag
BORO vergeet ons toch niet

Radio BORO dat is een piraat
Met hele fijne muziek

Hij draait z'n plaatjes van vroeg tot laat
Meest nog het Hollandse lied
Radio Boro jij etherpiraat
Jij staat bij iedereen aan
Heel Ambacht hoort 's zondags mooie muziek
Blijf toch nog heel lang bestaan

Refrein

Wij zijn de Sunstreams we zingen voor jou
Daag'lijks gevierden dit lied
Al onze plaatjes die hoor je bij jou
Je draait ze in jullie gebied
Jij zingt dat moet ons toch wel van het hart
Zorg dat je blijft wie je bent
BORO een ieder die luistert naar jou
Waar je ook goed wordt herkend

Refrein

Regelmatig reed de R(adio) C(ontrol) D(ienst) met peilapparatuur door het dorp om de 'boosdoeners' te betrappen en het was natuurlijk heel spectaculair als dat tijdens een uitzending gebeurde. Dit kwam echter niet zo heel veel voor, want meestal werden ze wel 'getipt' door één of meer luisteraars die de RCD hadden gesignaleerd. De zender ging dan uit de lucht en was niet meer te peilen. Toch is het de 'Piraten van

MAANDAG 15 JULI 1985

Geen cel, wel forse boete voor zendpiraten

Dordrecht — De Dordtse politierechter mr J.J.I. Verburg heeft tot tweemaal toe een gevorderde gevangenisstraf tegen zendpiraten niet gehonoreerd. In beide gevallen zei hij een gevangenisstraf voor dit soort zaken niet op z'n plaats te vinden.

Door een actie van de Ambachtse politie en de Radio Controle Dienst werd in de eerste maanden van dit jaar

een aantal Ambachtse illegale zendpiraten het zwijgen opgelegd. Daaronder bevonden zich Tamara en Boro. Zij zullen, zo maakten de eigenaren duidelijk, niet meer te beluisteren zijn.

De zaken tegen drie andere Ambachtse piraten werden aangehouden tot 23 augustus, in verband met onder meer nieuwe overtredingen van de telegraaf- en telefoonwet. De eigenaren van radio Tamara en radio Boro werden door

de politierechter veroordeeld tot resp. 1500 en 500 gulden boete. Ook werd de in beslag genomen apparatuur verbeurd, uitgezonderd een cassettedeck dat toebehoorde aan een inwonende jongeman.

De officier van justitie mr L. Ph. den Hollander had tegen de eigenaar van radio Tamara een gevangenisstraf van drie weken onvoorwaardelijk gevorderd, terwijl hij tegen de eigenaar van radio Boro twee weken voorwaardelijk en een

geldboete van 300 gulden vorderde. De officier beschouwde de 5 verdachten als de harde kern van illegale zendpiraten, die in Ambacht opereert.

De eigenaar van Radio '81, die uitzond vanaf een woonwagencentrum in Cromstrijen, zag zich veroordeeld tot een geldboete van 1000 gulden en verbeurdverklaring van een groot gedeelte van de in beslaggenomen apparatuur. De officier van justitie had een ge-

vangenisstraf van een week gevorderd en de tenuitvoerlegging van de eerder opgelegde twee weken gevangenisstraf.

De politierechter honoreerde ook niet de laatste vordering. De 1000 grammofonoplatten, die 's mans dochter van de vader van een vriendin had geleend, werden teruggegeven. Zij zag echter haar 27-mc-bakje verbeurd verklaard, want zowel de officier van justitie als mede de politierechter zeiden het ongeloofwaardig te achten dat de dochter niets van vaders zendpraktijken zou hebben afgeweten.

Ook hier wees de verdigstter van de man op het sociale werk dat door illegale zendpiraten wordt verricht. Radio '81 zou zo'n 1000 fans hebben geteld. „Ik luister er zelf ook graag naar. Veel mensen wordt er een genoeg mee gedaan”, aldus de raadsvrouw.

BORO' diverse malen overkomen dat zij gesnapt werden. Dan werd de politie erbij gehaald en werd alle apparatuur in beslag genomen. De politie was niet degene die BORO erbij lapt. Het gebeurde zelfs wel dat Giel als hij 's morgens zijn hond uitliet en hij de politie tegenkwam de politie tegen hem zei: „Giel, vandaag kan je beter niet zenden.”

Tot vier keer toe is alle apparatuur in beslag genomen. Veel geld had dat de familie v.d. Boor privé echter niet gekost. Doordat BORO zoveel leden had, kon alles uit de contributies worden betaald. Eén keer werd het voor Giel toch wel erg spannend. Niet alleen werd zijn zender in beslag genomen, maar ook werd hij gearresteerd en werd hij veroordeeld tot twee weken celstraf. Zo ver is het gelukkig nooit gekomen. Hij ging tegen het vonnis in beroep en toen de zaak opnieuw voorkwam was dat juist twee dagen na de daarvoor gestelde termijn en werd geseponeerd! Geen celstraf en geen strafblad dus voor Giel.

De hele familie werkte mee. Hier Giel met zijn zoon Wouter.

BORO was niet alleen een radiozender. Het was een grote vriendenclub. Regelmatig werden er feestavonden georganiseerd met natuurlijk veel muziek en Bingo. We huurden hiervoor het Jeugdcentrum, waar 125-150 personen in konden en dat zat dan helemaal vol. Met de Bingo en een verloting met leuke prijsjes kwamen we dan weer uit de kosten.

Ook busreizen waren een onderdeel van de activiteiten van BORO. Twee bussen vol vertrokken uit Ambacht richting Groesbeek, uiteraard naar de Sunst-

Giel v.d. Boor en z'n maat Toop van Driel achter de BIngomolen in het jeugdcentrum.

reams. Onderweg uiteraard allemaal koffie met gebak en natuurlijk moesten we ook ergens eten. We maakten daar echt een dag uit van. Later werd het aantal bussen om organisatorische reden beperkt tot één. De reisclub is nu veel kleiner geworden. Mensen overleden of haakten af, maar de harde kern bestaat nog steeds en komt nog regelmatig bij elkaar.

In Alblasserdam had een groep bestaande uit ca. 16 vrouwen het 'BOORKOOR' opgericht. Als er iemand jarig was gingen ze in een veewagen, waar ze alles inde- den, naar de jarige om hem/haar wakker te zingen. Ze schreven zelf de versjes. Er werd wat geschreven en gezongen in die tijd. Het was iets dat je nu in deze tijd niet meer kan voorstellen. Het was het soort gezelligheid dat niet meer bestaat.

Amateuristisch, maar wel allemaal bekenden onder elkaar en er werd veel gelachen.

Toen BORO een jaar bestond schreven opa en oma van Aalst een lied dat niet echt een fraai gedicht is maar wel een indruk geeft van de plaats die BORO in- nam in het leven van veel trouwe luisteraars.

*Radio BORO bestaat heden een jaar
Daar zijn wij reuze blij om, maar
Wij hopen dat er nog vele jaren bij mogen komen
Want daar lopen wij allemaal van te dromen
Zodat wij straks na een hele tijd
Kunnen zeggen: "we zijn radio BORO gelukkig nog niet
kwijt"*

*Daarom Giel, Kitty, Wouter en Jan
Maken jullie er maar iets gezelligs van
Met het draaien van mooie plaatjes
De spelletjes en de leuke praatjes
Het is met radio BORO een leuke tijd
En die willen wij niet gaarne kwijt
Zodoende is het te hopen*

*Dat Julie nog vele nieuwe plaatjes kunnen kopen
Maar daar moeten de luisteraars voor zorgen
Die moeten ook denken aan de dag van morgen
Daarom zeggen wij nu zonder een zucht
Houd hem voor altijd in de lucht
Ontvang nu de groeten
En wij hopen niet voor het laatst
Van opa en oma van Aalst.*

Veel vriendschappen zijn er in die tijd ontstaan en zelfs een echt BORO-huwelijk tussen twee trouwe luisteraars.

Toch kwam er na een aantal jaren een eind aan het bestaan van BORO. Hiervoor waren verschillende redenen. Het ging het leven van de familie v.d. Boor teveel beheersen. Er was bijna geen plaats meer voor iets anders. Ook veranderde de tijd. De televisie begon toch ook bij een groot deel van de luisteraars steeds meer de plaats in te nemen van het luisteren naar de radio, dus de belangstelling nam af en hoewel met pijn in het hart hebben Kitty en Giel besloten "We stoppen ermee." Wat niemand ze echter kan afpakken zijn de herinneringen aan een mooie tijd die Giel en Kitty voor geen goud hadden willen missen.

VERLOREN GEWAAND HEK VAN MEERDERVOORT TERUGGEVONDEN

W.L. Punt en Mark van Mens

Of hoe door een speurtocht van twee personen een verloren gewaand hek weer werd teruggevonden.

Het hek op zijn nieuwe locatie, foto Groenlo Vestingstad Promotion.

Inleiding

Enige tijd geleden ontving Kees Popijus als redactielid een artikel over het verloren gewaande hek van Meerdervoort. Na het lezen van de tekst heeft hij contact opgenomen met de auteur. Deze had nog enige vragen: hij kon geen gegevens achterhalen met betrekking tot de aankoop, op een veiling of niet, en had geen nadere informatie over de koper. Omdat de koper werkzaam is geweest bij de Unilever bood Kees Popijus aan om contact te leggen met de heer Mark van Mens. Laatst genoemde is als directeur werkzaam geweest bij de VOZ en heeft recent uitgebreid onderzoek gedaan naar de geschiedenis van de VOZ/Unimills. De schrijver van het artikel stemde hiermee in. Het onderzoek van Mark heeft uiteindelijk de laatste gegevens opgeleverd. Hierdoor is het

mogelijk om de juiste toedracht van het verloren gewaande hek te reconstrueren. Beide auteurs hebben hun bevindingen op papier gezet. Hieronder volgt hun bijdrage.

Verloren gewaand hek van Meerdervoort teruggevonden

Tot nu toe is altijd aangenomen, dat het oude, 18de-eeuwse hek van de ridderhofstede Meerdervoort in de zestiger jaren van de vorige eeuw door een sloper uit Schiedam is afgevoerd en als verloren moest worden beschouwd.¹ Wie schetst dan ook mijn verbazing, toen ik, eind 2010, via internet het volgende las in een digitale versie van het boek "Monumenten in Nederland -Gelderland":

"..... met aan de straat een 18de-eeuwse hek. Dit

van de ridderhofstede Meerdervoort te Zwijndrecht (ZH) afkomstige hek is hier in 1958 geplaatst.”²

Als bovenstaande inderdaad waar was, zou dit het volgende betekenen:

- 1^e Het oude, 18de-eeuwse hek van Meerdervoort zou dus nog bestaan.
- 2^e Het tijdstip van het buiten beeld verdwijnen van het hek, moet dus met enkele jaren naar beneden bijgesteld worden en is dus mogelijk/vermoedelijk niet via een sloper afgevoerd.

Verder onderzoek via internet leverde de volgende, recente foto op pagina 21 van het oude hek op, dat zich nu dus in Gelderland bevindt.

Het hek op deze foto toont een sterke gelijkenis met het huidige hek bij het eilandje in de wijk Meerdervoort, maar de sierrand op ongeveer de halve hoogte van het hek is duidelijk afwijkend. Waar het huidige hek in Meerdervoort een band heeft met op de punt staande ruiten, daar heeft het hek uit Gelderland het volgende motief:

Motief van de band op het hek in Gelderland.

Motief van de band op het huidige hek in Meerdervoort.

Er nog van uitgaande dat het huidige hek in de wijk Meerdervoort een getrouwe kopie was van het originele hek, bekwam ik even het vermoeden dat het hek in Gelderland niet het oorspronkelijke hek kon zijn. Echter, een nauwkeuriger bestudering van een foto van het hek uit 1908, in Zwijndrechtse Wetenswaardigheden, deed bij mij alle twijfels weggenomen. Ook op deze foto, in Zwijndrechtse Wetenswaardigheden, is het “Gelderse motief” duidelijk herkenbaar.³

Via verschillende wegen is er verder onderzoek gedaan om de “missing link” tussen de laatst bekende

standplaats van het hek in Zwijndrecht (als poort bij de oude “Verenigde Oliefabrieken Zwijndrecht”, nu Unimills, aan de Lindtsedijk) en de huidige standplaats in Groenlo te achterhalen.

Dat bracht mij uiteindelijk in contact met één van de eigenaressen van de tuin, waar het hek toegang toe verschaft. Zij wist mij het volgende te vertellen:⁴ De tuin is eigendom geweest van haar ouders en na het overlijden van haar ouders werden zij en haar broer eigenaar van de tuin. In 1958, toen de tuin nog in het bezit was van haar ouders, heeft haar broer het hek gekocht “op een veiling in Zwijndrecht.” Hoe en waar precies kon zij mij niet vertellen, maar haar broer woonde in Dordrecht en was ingenieur bij Unilever. Beide laatste gegevens zouden een aanwijzing kunnen zijn dat haar broer van nabij vernomen had dat het hek in de verkoop kwam. Unimills, toen nog “Verenigde Oliefabrieken Zwijndrecht”, was immers ook een Unileverbedrijf. Haar broer is inmiddels overleden, dus dichterbij de (mondeling) bron kunnen we niet meer komen.

Onderzoek in schriftelijke bronnen heeft tot nu toe geen aanvullend resultaat opgeleverd.

Resultaat van het onderzoek:

Het oude, 18de-eeuwse hek van de ridderhofstede Meerdervoort is dus inderdaad nog bewaard gebleven. Het heeft uiteindelijk een bestemming gekregen die recht doet aan de historische waarde van het hek. Tegenwoordig bevindt het hek zich in Groenlo, in de nieuwe gemeente Oost Gelre.

Het hek vormt de toegang tot een tuin met de laat-19de-eeuwse theekoepel “Pomona”, bij Marhulzenweg 2. (Pomona is de Romeinse godin van de boomvruchten.)

Zowel theekoepel als hek staan op de gemeentelijke monumentenlijst Oost Gelre onder code nummer GL33.

De reden waarom het hek (mede) op de monumentenlijst is gekomen is de volgende:

“Inrijhek.

Het object bezit architectuur- en kunsthistorische waarde:

- als goed voorbeeld, in opstand en plattegrond, van een toegangspoort met pijlers en smeedijzeren hek in Lodewijk XIV-stijl;

Het object bezit stedenbouwkundige waarde:

- als onderdeel van een in het historisch gegroeide parkachtige beeld van de historische wallenstructuur met gracht sterk aanwezige lusthof;⁵

Helaas is het hek voor Zwijndrecht (en Meerdervoort) verloren gegaan, maar gelukkig zijn er mensen geweest, die de cultuurhistorische waarde van het hek destijds wel hebben ingezien en het zo voor het nageslacht behouden hebben.

Bij deze wil ik de heer Erik Mentink, van Groenlo Ves-

tingstad Promotion, en de heer Peter Ballast, beleidsmedewerker cultuurhistorie, monumenten en archeologie van de gemeente Oost Gelre, bedanken voor hun hulp bij mijn onderzoek en het ter beschikking

stellen van diverse foto's. (waarvan hier slechts een gedeelte geplaatst kan worden.)

Tevens dank ik mevr. Vemer voor de verstrekte inlichtingen.

Bronnen.

- ¹ Kees van der Leer, Het eilandje Meerdervoort - Van ridderslot tot tuindorp (1999). ISBN 90-9013215-5, blz 46
- ² www.dbnl.org/tekst/sten009monu05-01/sten009monu05-01-0090.php
- ³ Kees van der Leer, 'De tuinen van Meerdervoort', in: Zwijndrechtse Wetenswaardigheden (1994), p. 73, afbeelding 30: "Het hek, laatste overblijfsel van de voormalige buitenplaats het Huis te Meerdervoort in 1908" (Uitgave ter gelegenheid van het 12 1/2-jarig bestaan van de Historische Vereniging Zwijndrecht 1982-1994.)
- ⁴ Mondelinge mededelingen van Mevrouw Vemer uit Zutphen.
- ⁵ Uit: De redengevende beschrijving, zoals die ten grondslag ligt aan de monumentale bescherming van de tuin Pomona met het hek. (Gemeente Oost Gelre)

W.L. Punt, Zwijndrecht.

Het Meerdervoort hek op drift?

Voortbordurend op de mij beschikbare kennis heb ik mij nogmaals afgevraagd wat er nu precies aan de hand is met het in 1917 door Anton Jurgens geplaatste hek als toegang voor het fabriekspersoneel.

Eerst de beschikbare feiten:

Afbeelding 1

Kasteel Meerdervoort naar een tekening van R. Roghman.

Afbeelding 2

Het hek Meerdervoort omstreeks 1905.

1. Een tekening van R. Roghman, anno 1647, toont het hek van opzij (zie afbeelding 1). Het is niet duidelijk of er zijhekken zijn. Wel is duidelijk dat de hoofdpoot twee imposante pilaren heeft. Denkbaar is dat er bij elke pilaar een steunbeer is geplaatst. Het kan zijn dat elke steunbeer een klein toegangshek heeft, maar hier ontbreekt elk bewijs voor; het blijft een veronderstelling.
2. Een foto uit de collectie H.C. Popijus, toont een prentbriefkaart van omstreeks 1905. Zie pag 29 uit het boek "Het eilandje Meerdervoort". (zie afbeelding 2). De toegangspoort is dan de ingang van het daarachter gelegen park. Het hek is schuin van voren zichtbaar, met twee imposante pilaren.

Afbeelding 3
Het hek in 1908, foto H.J. Tollens C.Hzn.

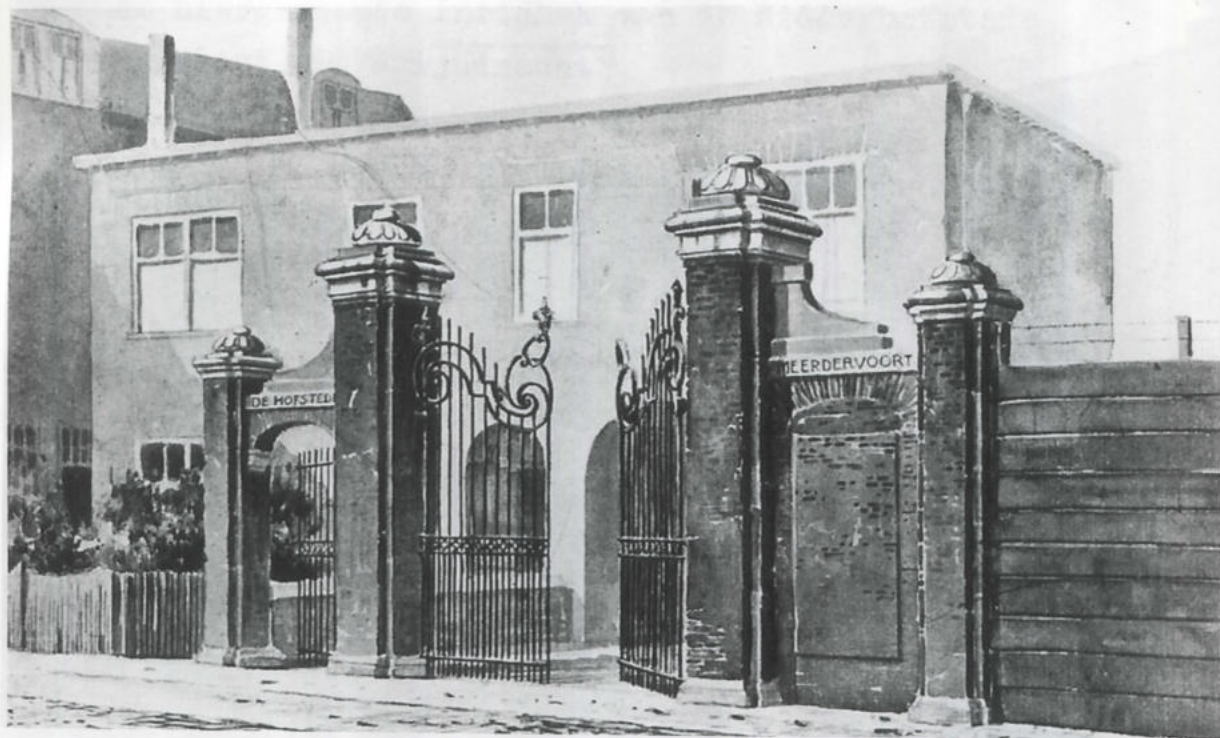
3. Een foto van het hek anno 1908 laat het hek van voren zien (zie afbeelding 3). Het kasteel is dan al afgebroken. Duidelijk zijn de twee pilaren die de hoofdingang schragen zichtbaar. Ook zijn nu de steunberen van elke pilaar van de hoofdingang zichtbaar, in elke steunbeer is in het centrum een opgemetseld stuk muur zichtbaar.
4. Een foto van de aquarel van J. Verheul Dzn, (anno 1940), toont het hek zoals dat als kantooringang bij de voormalige VOZ in gebruik was. Opvallend is dat er nu in de linker steunbeer een zijhek is geplaatst, terwijl deze afwezig is in de rechter steunbeer (wel bevat deze rechter steunbeer een opgemetseld stuk muur (zie afbeelding 4). Op een bovenliggende borstwering van elke steunbeer staan nu respectievelijk "DE HOFSTEDE" (linker steunbeer) en "MEERDERVOORT" (rechter steunbeer). Het kleine linker zijhek lijkt wel de zelfde layout tekening te hebben als de hoofdpoot maar mist de rondingen. Het is zeer wel mogelijk dat Anton Jurgens dit zijhek heeft laten plaatsen, omdat de hoofdpoot tamelijk robuust, en dus zwaar te bedienen is.
5. Afbeelding 5 toont ten slotte het hek anno 1958. In 1960 zal het worden gesloopt in verband met de bouw van een nieuw ontspanningsgebouw en een complete renovatie van de ingangspartij van de fabriek. Op deze afbeelding is alleen de linker zijpoot en de hoofdpoot te zien. Omdat we nu weten dat de hoofdpoot in 1958 in de Pomona-tuin van de familie Vemer in Groenlo is geplaatst moet de sloop al in dat jaar hebben plaats gevonden. Mogelijk is dat het vermelde jaar 1960 niet juist is.

Het blijft een gok te veronderstellen dat de familie Vemer alleen de hoofdpoot heeft gekocht. Argumenten hiervoor zijn:

- a) Zonder rechter zijhek is de poort asymmetrisch en dit zal geen fraai gezicht in Groenlo zijn;
- b) Het linker zijhek is niet authentiek, en dat kan een belangrijk argument zijn om het niet mee te kopen.

Conclusie:

De feiten overziende lijkt het mij aannemelijk dat Anton Jurgens om praktische redenen bij het door hem aangekochte hek van de voormalige hofstede Meerdervoort een zijhek heeft doen plaatsen in de linker steunbeer, op de plaats in het centrum van de steunbeer.

Afbeelding 4
Hek naar aquarel van J. Verheul Dzn.

Het is mogelijk dat dit zijhek een authentiek hek is, maar het is evengoed mogelijk dat het is nagemaakt in analogie met het centrale grote hek. Ik houd het op het laatste, want anders zouden de zijhekken wel in de omheining van het park Meerdervoort zijn opgenomen geweest, en daar is nooit iets van gevonden.

Mijns inziens is het zoeken naar de zijhekken gelijk aan het trekken aan een dood paard.

Ik zal zeker nog een gesprek met de weduwe van Ir W.E.S. Vemer hebben en trachten te achterhalen hoe het zit met het zijhek van Jurgens. De weduwe Vemer liet in een eerste gesprek weten geen kennis van dit zijhek te hebben. Bovendien zou de aankoop van "voor" haar tijd zijn. Mogelijk brengt het boek *Kroniek van Groenlo* van Ir W.P. Vemer, de vader van W.E.S. Vemer, en zoon van de oprichter van de Pomonatuin (notaris J.P. Vemer, †1933 te Nijmegen), uitkomst. De Pomonatuin is door notaris J.P. Vemer in 1904 in twee gedeelten aangekocht als speeltuin voor hun grote kinderschaar en in 1923 bij zijn vertrek uit Groenlo verkocht. In 1951 kocht Ir W.P. Vemer (†1983) het terug en liet het door zijn zoon Ir W.E.S. Vemer aangekochte hek in 1958 plaatsen.

Mark van Mens, Rotterdam, 3 april 2011.

De eindoplossing

Het was voor Mark niet genoeg. Hij nam contact op met de weduwe van Willem Emiel Sybrand Vemer, de vermeende koper van het hek. Zij kon hem niet veel meer vertellen dan wat hij al wist. Zij is in 1961 met hem getrouwd, na de verwarring rond het hek. Ook is hij dan pas werkzaam bij Unilever en niet zoals vermoed al in 1958. Van de aankoop wist zij niet meer te vertellen dan dat haar man veel op de motorfiets rond toerde en wellicht het hek ergens gezien kon hebben. Het bleef dus de vraag gekocht op een veiling of bij een sloper. Het bleef hem intrigeren. Dan maar eens het boek van Verheul gaan inzien en kijken wat daarin staat. Hij had de intentie om bij de KB het boek te gaan inzien. Gelukkig koos hij ervoor om toch eerst maar eens te informeren bij de gemeentelijke bibliotheek van Rotterdam. Daar is ook een exemplaar aanwezig.

En wat schets zijn verbazing: er zit een brief(je) bij de betreffende afbeelding met de herkomst van het hek, het verloop van de aankoop en het plaatsen in Groenlo. Dit briefje maakt duidelijk dat niet de heer W.E.S. Vemer het hek kocht maar zijn vader, Willem Petrus Vemer. Ook blijkt hieruit dat het inderdaad bij een handelaar is gekocht, zoals door sommigen al verondersteld werd. De heer J.R. Sjoer uit Schiedam

Afbeelding 5
Het hek anno 1958.

(1901-1991) was bekend als handelaar in bouwmaterialen, huisjesmelker en molenliefhebber.

Door twee volhardende onderzoekers zijn we nu, na vele jaren, er achter gekomen waar het hek gebleven is en hoe het op zijn huidige bestemming is gekomen. Wel roept het briefje nog enkele vragen op. Het hek is geplaatst door erfgenamen van notaris Vemer. Notaris Vemer gaat in 1922 failliet en moet dan ook de

tuin verkopen. Zijn erfgenamen hebben de tuin niet geërfd, maar één van de erven heeft de tuin later teruggekocht. De datum vermeldt in het briefje (1889 – 1922) zijn niet zijn geboorte- en overlijdensjaar maar het betreft de data dat hij notaris was.

Hiernaast het bewuste briefje waarin de koop wordt vermeld.

Het hiergenoemde Inrijhek van de Ridderhofstede
Meerdervoort uit Zwijndrecht

is door ondergetekende in Mei 1958 gekocht te
Schiedam bij J.R. SJOER Stadhouderslaan 45
waar het gedeeltelijk onder puin, opgeslagen was.

De twee hekken van de hoofdingang wegen samen
ca 700 KG en zijn in het vuur geweld (lasschen was toender
tijd niet bekend)

Zijn per boot naar Hengelo. o vervoerd en aldaar geres-
taureerd en van een nieuw hengselwerk voorzien.

Vervolgens opgesteld te GROENLO als inrijpoort van de
oude Familietuin "POMONA" van de erfgenamen van Notaris
VEMER (1889-1922) in 1958

De zijpijlers zijn in prachtige oude ruwe steen gemet-
seld (welke van binnen door beton en ijzer zwaar zijn ver-
sterkt en welke één geheel vormt met een massief blok be-
ton van de fundering) na tekening der Architecten Sluymer
te Enschede. (beton niet zichtbaar)

De lijstbekroning is van zandsteen, waarop op iedere pij-
ler een zittende zandstenen leeuw met schild is aangebracht.

Het geheel staat vorstelijk en is een sieraad voor het
oude stadje. (krantenbericht)

*N.P. VEMER BORKJESTR 120
Hengelo 101*

Colofon

'Swindregt Were', een naam die naast 'Swijndregt Were' al eeuwen geleden gebruikt werd voor de Zwijndrechtse Waard, is het blad van het Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht en de Historische Vereniging Zwijndrecht. Het periodiek verschijnt twee maal per jaar en wordt gratis aan de leden toegezonden.

Redactie Hendrik-Ido-Ambacht:

Mevr. J.C. van der Straaten-Ooms en A. v.d. Berg

Redactie-adres:

Schalksedijkje 20, 2988 BV Rijsoord

Telefoon: 0180-423889

Email: joke@vdstraaten.nl

Secretariaat Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht:

J. van Beek, Weteringsingel 84, Hendrik-Ido-Ambacht

Telefoon: 078-6814882

Redactie Zwijndrecht:

Dr. C.R. van den Berg, Drs. C.L. van der Leer, A. Timmers-Ekelo en H.C. Popijus

Redactie-adres:

Amandelgaarde 163, 3344 RC Hendrik-Ido-Ambacht

Telefoon: 078-6194677

Email: kpopijus@planet.nl

Verenigingsadres:

Oudheidkamer 'de Vergulde Swaen', Rotterdamseweg 53-55, Zwijndrecht

Druk: Pro Patria grafisch totaalleverancier Zwijndrecht

De verkoopprijs voor losse nummers: € 5,-

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de onder auteursnaam geplaatste artikelen.

© Redactie blad en de auteur. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming. Na toestemming moet de bron vermeld worden.

Verantwoording omslagfoto's en -illustraties

Achteromslag

Boven: Het woonhuis bij de proeftuin aan de Rotterdamseweg 139.

Onder: Het middenstuk van de tuin met rechts de grote schuur en het privaat.

Links kweekkasje met twee druiverserres.

Het hek op zijn nieuwe locatie, foto Groenlo Vestingstad Promotion.

Het hek in 1908, foto H.J. Tollens C.Hzn.

